

VENIO Lezing

INSPIREREND BETOOG

Nils van der Grinten

14 januari 2020

De **Venlolezing** is een betoog dat sinds 2009 jaarlijks wordt voorgedragen door een Venlonaar jonger dan 35 jaar en is bedoeld om iedereen die betrokken is bij de ontwikkeling van de gemeente Venlo te inspireren: overheid, bedrijfsleven, onderwijs, culturele instellingen en burgers.

Nils van der Grinten

Nils van der Grinten (Venlo, 2000) begon in september met een studie technische bedrijfskunde aan de Technische Universiteit van Eindhoven. Om vorm en inhoud te geven aan zijn tussenjaar reisde de jonge Venlonaar afgelopen zomer langs twaalf Europese landen. Met de Europese verkiezingen in het vooruitzicht wilde hij onderzoeken wat de landen en hun bewoners met elkaar verbindt. De verhalen en beelden die hij tijdens zijn tour door Europa ophaalde wil hij later verwerken in een boek of film. Tijdens de Venlolezing deelt Van der Grinten zijn ervaringen en inzichten en plaatst ze in een Venloos perspectief.

De Grens van Europa

Toen ik een jaar of 16 was las ik tijdens een stage in Marokko “Reizen zonder Charlie” en “In Europa” van Geert Mak. Beide boeken gingen over de reizen die de schrijver maakte door verschillende continenten. Tijdens die reizen schreef hij alles op wat hij meemaakte en leerde op het gebied van cultuur en geschiedenis. Door deze boeken ontstond bij mij het romantische idee om ooit zelf zo’n tocht door de Europese Unie te maken. Alleen en op de fiets - uiteindelijk werd dat de trein - door verschillende Europese landen. Die droom heb ik vorig jaar tijdens mijn tussenjaar gerealiseerd.

In deze Venlolezing wil ik mijn ervaringen en de dingen die ik heb geleerd tijdens mijn reis door Europa met jullie delen. Centraal staat daarbij voor mij de vraag in hoeverre Europa invloed heeft op de persoon die we zijn. Kan een gebied zo groot en zo divers als dit continent wel een gemeenschappelijke ziel hebben? Is het mogelijk een Europese identiteit te vormen, zoals soms wordt verkondigd in Brussel, of is het niet eens mogelijk dat je identiteit van één land af hangt? En is Venlo een Nederlandse, een regionale of een Europese stad?

De komende 20 minuten wil ik jullie graag meenemen door mijn reis van afgelopen jaar en vertellen over de zaken die ik mee heb gemaakt en hoe die in het grote plaatje van de vraag “wie ben ik” passen. En dan in het bijzonder van de rol van verhalen in het antwoord op die vraag. Ik heb het dan over verhalen zoals we die kennen in de geschiedenis. Zoals de moord op Willem van Oranje, de turfschipper van Breda of de verzetsverhalen uit de oorlog. Als wij deze verhalen horen dan kunnen wij ons daarmee identificeren. In andere woorden: we kunnen ons voorstellen dat wij deel zouden zijn van het verhaal of dat de hoofdrolspeler “er een van ons” is. We kunnen ons vereenzelvigen met de heldenmoed, het verdriet of de euforie. Maar niet alle verhalen spreken ons zo aan, en daar kunnen we het eerste onderscheid maken.

Dortmund

Op een grijs grauwe ochtend in maart stap ik in Venlo op de trein. Bestemming: Dortmund. In de eerste gesprekken die ik onderweg met medereizigers voer valt het mij op dat de meeste mensen helemaal niet bezig zijn met de vragen die ik wil beantwoorden tijdens mijn reis, maar met de dagelijkse zorgen in hun leven: ben ik op tijd thuis, wat eet ik vanavond en hoe kom ik vanavond bij het voetbal?

In eerste instantie vind ik dat vervelend, maar ik realiseer ook snel dat dat juist een belangrijk onderdeel is van wat ik wil gaan onderzoeken. Hoe zijn wij, wat is ons dagelijkse patroon en wat zijn de automatismen van Europeanen? Eigenlijk dus wat onze manier van doen is in de verschillende landen.

De vragen die ik in mijn hoofd heb zijn die over identiteit. Mijn identiteit, maar ook de Venlose, de Nederlandse en de Europese. Maar als we het hebben over identiteit dan moeten we het ook hebben over wat je elke dag doet en wat deel uitmaakt van de routine, onze manier van denken en onze manier van doen.

Hannover

Als we willen weten op welke verhalen dit wel en op welke dit niet van toepassing is dan kijken we al snel tegen grenzen aan, en dan vooral landsgrenzen. Dit zijn essentiële lijnen als je kijkt naar welke verhalen uit de geschiedenis, welke sagen en welke legendes we kennen. Wij leren op school bijvoorbeeld wel over de Limburgse kolenmijnen en de Tachtigjarige Oorlog, maar verhalen over Keulen, Aken en het Ruhrgebied kennen we nauwelijks. Het verspreiden van die verhalen wordt dan ook bemoeilijkt door de taalbarrière die je bij veel grenzen vindt.

De tweede stad waar ik verblijf is Hannover, centraal Duitsland. Ik kom er terecht in een oude bruine kroeg waar een paar mannen een beetje zitten te kaarten en samen een biertje zitten te drinken. Ze vertellen me over de stad, over de Tweede Wereldoorlog. Welke delen daarna nog overeind stonden en welke niet. Tijdens het avondeten vertelt een man me over de paleizen buiten de stad, daar had hij als klein jongetje de Engelse koningin nog gezien. Vol trots vertelt hij dat er, lang geleden, zelfs een Engelse koning uit Hannover kwam.

Als ik vragen begin te stellen over Europa en of de mannen in de kroeg zich meer Europeaan of meer Duitser voelen krijg ik het antwoord: “Of ik nou Duitser of Europeaan ben dat maakt mij niets uit, dat is een economische kwestie. Ik ben geboren en getogen in Hannover en dat is wat voor mij belangrijk is.” De anderen zijn het er mee eens. Deze zin is voor mij een belangrijk uitgangspunt om na te gaan denken over grenzen.

Omdat Hannover in het midden van Duitsland ligt is het identificeren vrij gelijkmatig verdeeld over de regio, bijna symmetrisch. Hannover als epicentrum van de geschiedenis, de dorpen eromheen ook nog wel en daarna neemt het eenheidsgevoel snel af. Berlijn is voor hen al ver weg en over grenzen heen kijken is eigenlijk niet nodig. Vergelijk dat maar eens met Venlo; een grensstad die in Nederland ligt omdat ooit in Wenen werd afgesproken dat de grens een kanonschot ten oosten van de Maas kwam te liggen. De geschiedenis die wij op school leren is die van het protestantse noorden tegen de katholieke Spanjaarden. Over de graven van Holland en de verzetsverhalen uit Amsterdam. Maar wat weten we over de godsdienstoorlogen in Duitsland, de geschiedenis van Keulen of de bezetting van het Ruhrgebied. In het verleden hebben landsgrenzen en taalbarrières een gevoelsgrens voor ons laten ontstaan, en terwijl deze nu officieel aan het verdwijnen zijn is deze gevoelsmatige grens nog steeds bepalend voor onze identiteit. Wij delen nu geen verhalen met deze regio's, waarmee we wel veel gemeen hebben, vanwege een in feite overbodige grens.

Wij als Venlonaren kiezen er over het algemeen voor om te antwoorden dat we uit Nederland komen als we de vraag krijgen waar we vandaan komen. Dat doen we omdat de meeste mensen buiten Nederland het land kennen, en wij Nederlands spreken. Maar ook zeker omdat we ons identificeren als Nederlanders. Toch zouden we er ook voor kunnen kiezen te antwoorden dat we aan de Nederlandse kant van het Duits-Nederlandse grensgebied wonen. Zelf denk ik dat je daar niet alleen meer mee zegt, maar ook correcter bent.

Maar waarom noemen wij ons snel Nederlanders? Is het een gedeelde geschiedenis? Nee, niet feitelijk. De belangrijkste verhalen waarmee de “Nederlandse Identiteit” wordt vastgelegd

zijn niet in Venlo gepasseerd. Misschien zou ons onderwijs zich dus meer kunnen bezighouden met wat er is gebeurd in Venlo, in de dorpen eromheen en daarna pas verder weg. Eigenlijk dus zoals dat in Hannover kan. Alleen moeten we dan bij ons de grens nog wegdenken.

Gdansk

Na een paar dagen kom ik aan in de stad Gdansk in het noorden van Polen. De plek doet mij Duits aan, de gebouwen lijken op hoe ik ze heb gezien in Hannover en ook al zijn al deze gebouwen herbouwd na de Tweede Wereldoorlog, de architectuur heeft wat van die in Noord-Duitsland. Nadat ik mij heb verdiept in de geschiedenis van deze regio blijkt ook dat de stad tot aan de Tweede Wereldoorlog cultureel vooral Duits was. Tegenwoordig wonen er bijna uitsluitend Polen in Gdansk en de cultuur is dan ook Pools. Maar hoe maak je dan de keuze of de stad nu Duits of Pools is. Het is altijd lastig om te bepalen of een plek, stad of dorp thuishoort in een bepaald land. Dat de basis waarop je die keuze maakt enorm kan verschillen leerde ik in de dagen die ik had in Gdansk. Danzig in het Duits en Danswijk in het oud-Nederlands. Deze stad die eigenlijk de grens aangeeft tussen Pommeren (de kustregio van Noord-Duitsland en Polen) en het voormalige Pruisen heeft een veelzijdige geschiedenis en is jarenlang een centrum geweest voor handel. De stad heeft een Poolse bevolking, de voertaal is Pools en daarmee is de stad nu dus eigenlijk ook Pools. Maar is het antwoord op de vraag in welk land de stad hoort daarmee beantwoord?

Ook al leven er al 75 jaar nauwelijks Duitsers in Gdansk en zijn er nog maar weinig gebouwen die ook daadwerkelijk gebouwd zijn voor de Tweede Wereldoorlog de stad is nog steeds een baken in Polen op het gebied van diversiteit, vrijheid en tolerantie, zoals het dat ook was toen het in andere landen lag, met dezelfde architectuur, allure en geschiedenis. Ook al wonen er nu dus andere mensen en is de rol van de stad niet langer hetzelfde, de geschiedenis van de plek blijft overeind en uitgedragen door de bewoners. De verhalen die bij een plek horen, zoals de standbeelden en monumenten, de grafstenen en symbolen, die overleveringen worden uitgedragen door een stad en niet enkel bepaald door de mensen die er wonen of door het land waar het in ligt, ook andere factoren dragen ze over. Ook al staat de tolerantie onder druk in Polen, Gdansk is en blijft een vrije haven aan de Baltische zee. Het is ook niet voor niets dat de Solidariteitsbeweging, die zich verzette tegen het communisme, hier het levenslicht zag.

De vraag waar een stad eigenlijk “thuishoort” ben ik ook gaan betrekken op Venlo. Horen wij in Nederland, in Duitsland, of zelfs in België zoals we dat graag wilden in 1830? We zijn niet zo direct als de Hollanders, omslachtig als de Belgen en niet zo doelgericht als de Duitsers, maar met alle drie de groepen hebben we wel veel gemeen. De architectuur in de stad is niet heel anders dan in Nederlandse, Duitse of Belgische steden en ook onze geschiedenis delen we met alle drie. Kortom een simpel antwoord op de vraag in welk land hoort Venlo is er niet. Maar alleen het stilstaan bij die vraag is al zinvol.

Praha, Wien en Sibiu

Tegen de tijd dat ik in Praag aankom begint het langzaam lente te worden, ik kan vaker mijn jas uit doen en de bomen krijgen hun eerste blaadjes. Maar het antwoord op de vraag “wat is eigenlijk het Europa-gevoel?” heb ik nog niet gevonden. Ik bekijk in Praag twee dagen de architectuur waar de stad bekend om staat en reis door naar Wenen en vervolgens Budapest. Ik beleef leuke dingen, leer veel en spreek interessante mensen maar ik begin me ook te beseffen dat ik veel in de grote steden uithang. Daarop besluit ik de nachttrein te pakken naar Roemenië waar ik rond 6:00 ‘s ochtends na weinig nachtrust in het plaatsje Sibiu uitstap. Dit plaatsje (dat overigens ook een lange Duitse geschiedenis kent als Hermannstadt) ligt tegen de Karpaten aan en ik besluit hier een wandeling te maken door een aantal gehuchten. Hier rijden de boeren nog op karren getrokken door paarden en staan overal kuddes schapen. Hier kan ik behalve mijn ogen uitkijken over de prachtige natuur en het sprookjesachtige platteland ook mijn eerste indrukken op een rijtje zetten.

Tijdens mijn wandeling denk ik na over het zien van Europeanen als een groep mensen of als een volk. Hebben Europeanen een gedeeld gevoel en waar zou dat gevoel voor kunnen zorgen? Het “Europagevoel” is het gevoel dat de Europeanen kan verbinden. Je kan dan dus zoeken naar dingen die we gemeen hebben of juist welke gemeenschappelijke tegenstanders we hebben. De vijand van mijn vijand is immers mijn vriend. Maar eerst de dingen die we gemeen hebben, in andere woorden het Europese stereotype.

De eerste valkuil die je hierbij moet ontwijken is die van de enorme diversiteit in Europa. In elke stad zie ik andere stijlen, een andere keuken en in het bijzonder een eigen aperitief of destillaat. Want het klinkt misschien cliché, maar waar ik ook kwam, alcohol was altijd dichtbij en zo gauw je over voetbal begon... In die zin is de diversiteit misschien toch niet zo heel erg groot.

Afijn, het Europese stereotype, het beeld wat niet-Europeanen van ons hebben, wat niet voor elke Europeaan geldt, maar wat ons wel tot één groep maakt. Ik ben pas halverwege mijn reis en kan dat gehele plaatje dus nog zeker niet invullen maar op basis van wat ik tot dan toe heb gezien is in ieder geval één ding duidelijk. Omdat Europa zoveel culturen, etniciteiten en overtuigingen kent is een essentieel onderdeel van een vreedzaam en samenwerkend Europa het idee van tolerantie. En ook al staat die waarde op veel plekken onder druk en is het nog niet overal omarmt. Als wij een Europa willen hebben waarin we in Venlo niet alleen naar Nederland hoeven te kijken maar ook naar buurlanden dan is tolerantie voor de cultuur van anderen noodzakelijk. Ik heb het in dit geval niet over een federaal Europa of een verenigde staten van Europa, maar over de vrijheid van grenssteden zoals Venlo om zich niet te laten beperken door de politieke grens die 200 jaar geleden letterlijk werd getrokken met een kanonskogel.

Plovdiv, Bulgarije

Ik reis verder via Boekarest en Varna en de Zwarte Zee en leer dan Theodor kennen die net als ik op weg is naar Plovdiv, zijn thuis en de culturele hoofdstad van Europa in 2019, (wie

kent het niet?). Hij neemt me de volgende dag mee op een tour door de stad waarin hij me veel plekken en monumenten laat zien.

Wat ik bijzonder vond om daar te leren is hoe de bevolking omgaat met hun geschiedenis.

Waar veel landen de neiging hebben om delen van hun geschiedenis die niet mooi waren dood te zwijgen, te isoleren in de geschiedenis of sterker nog te ontkennen, zie je in Bulgarije een vele grotere wil om de gehele geschiedenis van het land uit te dragen. Bulgarije kwam los uit het Turkse rijk met hulp van Rusland, vocht aan Duitse zijde in de wereldoorlogen en werd vervolgens communistisch tot 1989. Monumenten die verwijzen naar een van die periodes staan soms direct naast elkaar en het enorme beeld van een soldaat dat over de stad uitkijkt is afkomstig uit de Sovjettijd.

Door de stad op deze manier te bekijken herken je dat elke bladzijde uit de geschiedenis wordt gelezen en bekeken en dat bepaalde periodes ook niet worden verzwegen.

Waar Nederlanders, lange tijd geneigd waren te denken dat iedereen bij het verzet zat in de oorlog en dat VOC vooral goed heeft gedaan, zie ik in Bulgarije een groter besef van de veelzijdigheid van de geschiedenis en de vele perspectieven die daarin aanwezig waren.

Rome en Milaan

Het is ondertussen al volop voorjaar als ik met de trein Rome binnenrijd. Ik neem natuurlijk even de tijd om naar de belangrijkste monumenten te gaan van de oude stad, maar ik word gillend gek van de massa's en massa's toeristen die in de stad zijn. Ik reis daarom al snel door naar Milaan. Daar slaap ik in een hostel waar ik veel backpackers van buiten Europa spreek.

Ik maak van de gelegenheid gebruik om aan ze te vragen wat ze van Europeanen vinden. Eigenlijk dus welk stereotype ze hebben opgebouwd tijdens hun reis. Ik hoor vooral beschrijvingen als rustig, volwassen, hooghartig, bedachtzaam en een beetje elitair. In het kort: volgens hen willen Europeanen vooral klasse uitstralen.

Het is ook niet lang hierna dat ik een foto van Trump en consorten samen met koningin Elizabeth op het balkon van Buckingham Palace zie. Een duidelijker voorbeeld van het verschil in klasse is je moeilijk voor te stellen. The queen staat statisch op het balkon en kijkt over de menigte onder zich uit. De Amerikanen weten geen andere reactie dan hun smartphones te pakken en een selfie te maken. Misschien hebben deze backpackers een punt.

Turijn en Lyon

Na Milaan verblijf ik kort in Turijn en Lyon. In deze steden beland ik in gewelddadige protesten. In Turijn zijn deze protesten gericht tegen het aanleggen van de TAV (een hogesnelheidslijn) en in Lyon sta ik tussen de gele hesjes als de politie ingrijpt.

Los van wat je mening is over deze groepen en waar ze voor strijden is niet te ontkennen dat ze onderling heel sterk verbonden zijn. Ze staan samen op tegen de machthebbers die hen volgens hen wat aandoen. Ik vraag me tijdens die protesten wel sterk af of de demonstranten ook daadwerkelijk zo sterk verbonden zijn met hun doel of dat juist de saamhorigheid van het protest hen aantrekt.

De tweede manier die ik noemde om tot een Europa-gevoel te komen is het hebben van gemeenschappelijke tegenstanders. Maar welke tegenstander is dat dan?

Dat antwoord is geen voldongen feit, eerder een keuze die wij kunnen maken. Wat willen wij als Europa zijnde vooral niet. De Russische intolerantie voor homoseksuelen of juist de gulzigheid van de Amerikanen. Door meerdere politieke leiders in Europese landen wordt voor een vijandbeeld vooral naar het zuiden gekeken. Zij zetten zich af tegen de Islam en immigratie vanuit die regio's. Tijdens mijn reis heb ik ook een week op Lesbos meegelopen in een opvangkamp. Ik heb daar met eigen ogen kunnen zien hoe kwetsbaar de mensen zijn die gevlucht zijn voor een oorlog waarin ook wij betrokken zijn. Het aanwijzen van deze bevolkingsgroepen als een gemeenschappelijke tegenstander getuigt niet alleen van een gebrek aan empathie, ik vind het ook een zwakke keuze. Kies een tegenstander die zich aan jou kan meten, geen tegenstander die geen andere keuze meer heeft dan aan te kloppen om te vragen om hulp.

De keuze voor een gemeenschappelijke tegenstander van de Europese Identiteit is een keuze die we kunnen maken die kan helpen bij het creëren van een Europa waarin culturele grenzen niet meer samen hoeven te vallen met die van landen. Maar laat dit dan een bewuste keuze zijn en laat die niet vallen op de meest kwetsbaren in deze wereld.

Frankrijk

Voor ik dit verhaal afsluit wil ik nog even terug naar de kracht die verhalen hebben. Om binnen een grote groep mensen eenheid te kweken is in de geschiedenis de aanwezigheid van verhalen essentieel gebleken en deze verhalen worden nog steeds veel uitgedragen. Landen hebben ze immers nodig om de eenheid te bewaren. Zo heeft Polen, net als vele andere landen, heldenverhalen uit de Tweede Wereldoorlog, Frankrijk de bestorming van de Bastille en Italië de tocht van Garibaldi waarmee het land werd gevormd. Maar wat heeft Europa als gemeenschappelijk verhaal. We lopen hier weer tegen dezelfde problemen aan als bij het vormen van een stereotype. Europa is divers en groot. Één verhaal heeft dus bijna nooit betrekking op alle Europeanen. Maar belangrijker vind ik het besef dat landsgrenzen voor hele lange tijd helemaal niet zo statisch zijn geweest als de afgelopen 75 jaar.

Het vertellen van Europese verhalen gaat dus niet zozeer om verhalen waarmee elke Europeaan zich identificeert maar om verhalen waarbij niet langer wordt gekeken naar het land waarin een stad of dorp ligt. Dat bij het vertellen van verhalen in het onderwijs, door musea en media, we niet zouden moeten kijken naar landsgrenzen. Dat bij het vaststellen van een canon we eerder kijken naar de regio dan naar de hoofdstad van een land.

Brussel

Ik hoopte tijdens de reis het antwoord te kunnen vinden op de vraag wat het betekent om Europeaan te zijn, en daarmee impliciet of Europa wel verbonden kan zijn. Toen ik begon met mijn reis stond de Europese Unie op een cruciaal moment. Met verkiezingen op komst, de Brexit nabij en vluchtelingen die verdrongen op de Middellandse Zee stond de Europese Unie op een kruispunt in de geschiedenis.

Maar zoals wel vaker gebeurt als je je ergens in verdiept, het antwoord op je vragen is toch genuanceerder dan je denkt. Sterker nog, de vragen die je vooraf had blijken al bevooroordeeld en misschien zelfs bekrompen.

Wat is de ziel van Europa? Er is er niet één. Er zijn zeker zaken die Europeanen met elkaar bindt maar een continentaal idee zoals the “American dream” is er niet. De Europese identiteit gaat dus niet zozeer om wat ik gemeen heb met een Griek, een Schot of een Est. Het gaat erom dat je om je heen kijkt zonder de grens in acht te nemen, je bewust te zijn van je geschiedenis en de plek waar je bent. Het gaat niet om de macht die Brussel wel of niet heeft, dat is een economische kwestie zoals mij tijdens een van mijn eerste gesprekken werd verteld. Waar het Europa-gevoel om draait is dat steden en dorpen zich niet laten beperken door politieke keuzes waarin zij nooit een stem hadden. Dat zij zich niet door grenzen laten beperken die monarchen ooit voor hun tekenden.

Venlo

Na twee en een halve maand kwam ik terug in Venlo. Veel vragen waarmee ik op pad ging, ondanks dat ik veel heb geleerd, kan ik nog steeds niet beantwoorden. Maar ondertussen komt een nieuwe vraag bij me op. Waarom blijft ondanks alle Europese samenwerking die grens gevoelsmatig toch aanwezig? Wij leven in een tijd waarin de fysieke grenzen verdwijnen. Maar waar goederen en personen vrij over de grens kunnen, gaan verhalen dat nog niet. Wordt het niet tijd dat de geschiedschrijving zich vrij kan verspreiden door het gebied van een gedeelde cultuur? Een gebied dat niet langer zou worden bepaald door nationale grenzen. Wil ik daarmee zeggen dat de EU een soort land moet worden zoals de Verenigde staten? Absoluut niet. Er zijn nauwelijks Europese verhalen die wij met alle Europeanen delen. Het Europa-gevoel gaat juist om het waarborgen van de enorme diversiteit binnen het continent en het voorkomen van mogelijke beperkingen daarin. Willen we ons meer Europeaan voelen, dan is het juist belangrijk om een regionale cultuur overeind te houden en er zo voor zorgen dat de enorme diversiteit binnen Europa blijft bestaan.

In een stad als Venlo wordt door de nabijheid van de landsgrens en de taalbarrière ook een gevoelsmatige grens gecreëerd die er niet hoeft te zijn. Deze onnodige grens zorg ervoor dat bewoners van beide kanten met de ruggen naar elkaar toe staan. Laten we ons dus omdraaien en in alle windstreken durven kijken om gemeenschappelijke waarden en cultuur te vinden. En hoe kunnen we dat doen? We moeten de dialecten in de regio koesteren, grensoverschrijdende musea opbouwen en het lokale geschiedenisonderwijs grensoverschrijdend maken. Alleen dán kunnen we grenzen laten verdwijnen en kan Europa stabiel, vreedzaam en divers blijven. Het is tijd dat we onze identiteit niet langer laten beperken, laat staan bepalen, door betonnen paaltjes.